

Bratovščinska knjiga iz Črne na Koroškem
Liber Fraternitatis B.M.V. /S. Osbaldi/ in Suorcenpach
1633 – 1707*

Črnjanski rokopis

Nekatere jezikovne in sporočilne razsežnosti
objavljenih delov besedil

1. Uvodni opis zgradbe, vsebine in lastnosti »Knjige«

a) *Bratovščinska knjiga iz Črne na Koroškem* (dalje: *BKČ*) vsebuje več zvrstno različnih besedil. Latinski naslov na začetku določi vrsto dokumenta in njegov izvor. (V času nastajanja »Knjige« se je današnje mestno naselje Črna na Kor., ki šteje okoli 3600 prebivalcev, imenovalo Črni potok, nem. Schwarzenbach.) Sledijo tabele z imeni in priimki (večinoma) kmetov, podpornikov cerkve (na fotokopiji so to listi od 1-22) do leta 1667, razpredelnice z imeni in priimki, označenimi z znaki za umrle (listi od 22-63) od leta 1671 do 1694, ob njih so oznake za darove, dajatve in opombe. Nato *BKČ* vsebuje sezname (in prejeto) darovalk, podpornic in darovalcev, podpornikov (listi 67-69) v letih 1697-1700; za njimi so zapiski v latinščini, nato sledi priprošnja (molitev) za župnike, podpornike(-ce) in darovalce(-ke) v slovenščini (list 127) in za njo znova latinsko besedilo.

Iz zvrstno tako različnih besedil, kot so informativne, enopomenske razpredelnice ali sezname in umetnostno oblikovano besedilo

»*Priprošnje*«, je razviden košček življenja v župniji Črni potok / Črna na Koroškem v sredini in v drugi polovici 17. stol.

Posebnosti *rokopisa* je več. V njem se pojavljajo isti (samo slovenski) priimki večkrat in so na mnogih mestih v preglednicah prečrtani, medtem ko so sezname, zapisani v l. 1700-1702, dobro berljivi in urejeni.

Na listu 22 v razpredelnici z imeni in priimki darovalcev in podpornikov za leto 1671 se prvič pojavijo ženske oblike priimkov, in sicer: *Magdalena Feimutka*, +*Marina Wuriakoviza*, *Margaretha Contschniza*, *Marinka Lamprezhiza*. Zapis ženskih oblik priimkov ob moških ostane pravilo do konca seznamov.

Pisava ni enotna. Imena in priimki so zapisani latinsko, pa tudi nemško, slovensko besedilo je v bohoričici in ne zmeraj dosledno enako. Besedila so napisana z roko v latinskem in slovenskem jeziku. V latinskem sobesedilu izstopijo slovenski priimki in v slovenščini zapisana priprošnja (molitev) za darovalce, podpornike, ki so prispevali »*boshij veshi*« (za hišo božjo, cerkev).

b) Zapisi, oblikovani v latinščini in slovenščini, pričajo o rabi različnih jezikov na dveh sporazumevalnih ravlinah. Latinščina je veljala za jezik, primeren in določen za sporazumevanje posvečenih oseb z Najvišjim o »višjih«, duhovnih in posmrtnih stvareh, medtem ko je bila slovenščina »gmajn« / ljudski jezik, namenjen sporazumevanju med ljudmi o vsakdanjem življenju; v uradni posvetni rabi je živel nemščina.

V *BKČ* se pisno izražajo »*mashniki*«, župniki, večinoma v latinščini, njihovem uradovalem jeziku, a kadar sporočajo Najvišjemu o darovih vernikov ali prosijo za milost rajnih po smrti v večnem življenju, zapišejo imena, priimke (za ženske oblike iz vsakdanje ljudske /narečne/ rabe slovenščine) in priprošnjo (molitev) v intimnem jeziku, njihovi materinščini, vernikov, ki je slovenščina. Ta način izražanja ohranjajo po zgledu protestantov, ki so poudarjali pomen in rabo »*nashiga jezika*« v

bogoslužju, kot je zapovedoval **Primož Trubar** (1508-1586): »Dobre, riSnizhne, pridne inu pohlevne rizhy znaShim jezikan govoriti, Se imamo my verni fliSati.« (M. Kmecl, 2005: *Še en zapis o Trubarjevem utemeljevanju slovenščine.*) S tem slovenščina ohranja »referencialno vlogo« (J. Pogačnik, 1986: *Kulturološki model reformacije v jugovzhodni Evropi. Obdobja 1986*, 83.) tudi v BKČ in ostaja za izbrane, slovensko govoreče, vernike najprimernejši in najvrednejši izraz za vzpostavitev in ohranjanje neposrednega odnosa z Najvišjim. Zapisovalci so s tem dejanjem sedem desetletij sedemnajstega stoletja izpričevali delovanje med Slovenci v Črni na Koroškem in njeni širši okolici, naseljenih dolinah pod Peco (Topla, Koprivna, Bistra, Javorje, Jazbina) ter nas z rabo pisne materinščine in s poimenovanjem učlovečili in preobrazili v zgodovinski subjekt. Namreč: »Po primerjavi priimkov prebivalcev in domačih imen kmetij za obdobje 1613-1778 je bilo takratno prebivalstvo v agrarnih predelih zgornjega podolžnega dela doline stoo odstotno slovensko.« (J. Medved, 1967: *Mežiška dolina*, 87.)

c) **Rokopis** ni dokončno raziskan niti vsebinsko niti oblikovno. Naslovnico, seznam župnikov, »nashe farre mashnike«, kot jih zapisovalec imenuje, in delno seznam darovalcev, podpornic in podpornikov – v »Priprošnji« se imenujejo »Shtiftarji inu Shtiftarze« - ter v slovenščini z bohoričico zapisani del rokopisa je dal dr. Franc Sušnik, ravnatelj Koroške osrednje knjižnice na Ravnah, ki besedilo hrani, odtisniti in razmnožiti v obliki zgibanke. Imena in priimke darovalcev in podpornikov, domačinov, navedenih v tabelah, razpredelnicah in seznamih, navaja Janez Mrdavšič v svoji knjigi *Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici* (1988). Le o teh delih besedila moremo spregovoriti v tem trenutku in jih predstaviti javnosti tudi kot slovenski jezikovni dokument časa katoliške prenove v Črni in

zgornjem delu Mežiške doline na Koroškem v Republiki Sloveniji. Besedilo (predvsem latinski del) še čaka raziskovalce, saj se bodo šele skozi celotno sporočilo razkrili vsi deli *BKČ*, zlasti pomen zapisanih priimkov, med njimi posebej ženskih oblik. Za naše narodnostno prepričanje, jezikovno in socialno samozavest namreč ni vseeno, da je v dokumentu zapisano npr. »*Mathia Pukel cum uxori*« (Matija Pukel z ženo) na enem listu in kasneje »*Ana Puklinka*«. (Kakšno nasprotje v izraženem družbeno-socialnem odnosu do ženske, če primerjamo Tavčarjev prikaz Agate v *Visoški kroniki*!) Zapis priča o tem, da se je tudi zapisovalec zavedal pomena in sporočilne vrednosti izvirnih slovenskih (ljudskih) oblik priimkov za ženske. Opazno izstopijo v primerjavi z latinščino in nemščino.

2. Okoliščine, v katerih je nastajal *Črnjanski rokopis*, vsebinski poudarki in pomen besedil

a) Družbene in kulturne okoliščine, ki so vplivale na nastanek rokopisa

- V Evropi je 17. stoletje zaznamovala tridesetletna vojna med katoliki in protestanti (I. Tavčar, *Visoška kronika*); to je čas Keplerja, Galileja, Newtona, oblikovalcev novega pogleda na vesolje; dvoma Cartesiusa R. Descartesa v filozofiji in na primer odkritij: Pascalovega računalnega stroja (1642), parnega stroja (1690), nihalne ure (1659), Leeuwenhoekovega mikroskopa (okoli 1673) ter v besedni umetnosti Shakespearovih tragedij in komedij. (Prim.: Gottschalk, 1974: *Zgodovina človeštva IV/2. Temelji sodobnega sveta*. Ljubljana: DZS.)
- Druga polovica 17. stol. je v avstrijski in s tem v slovenski kulturni zgodovini čas vladavine Habsburžanov in obdobje

protireformacije, intenzivnega boja proti protestantizmu in tako tudi boja proti protestantskim tiskanim knjigam.

S. Singer poroča v *Kulturni in cerkveni zgodovini Podjune* (1983), da so grofje Turni imeli v lasti Črno od leta 1601 do 1782, ko je bilo odpravljeno dedno kmečko podložništvo, in da je najstarejša rojstna knjiga v Črni iz l. 1616. Ob tem kaže izpostaviti podatek: »Leta 1628 so se pritožili podložniki okoli Črne na Koroškem proti Janezu Ludviku Turnu zaradi tlake.« (J. Koropec, 1985: *Mi smo tu*, 94.)

To je tudi čas velikih dogodkov za slovenski narod, čas dveh kmečkih uporov.

- V Mežiški dolini je 1680 in v letih od 1710-1716 razsajala kuga, ki se je ustavila pri Votlici ob Mučevem prelomu, kjer je bila Črna še naravno zaprta proti Mežici. (J. Medved, 1967: *Mežiška dolina. Priloge*. Fotografija 1. In: Š. Lednik, 1994: *Mežica 1994*, 64-65.) Znamenje opominja na dogodek, obeležen tudi v ljudski pripovedki (V. Möderndorfer, 1974: *Koroške pripovedke*.), še danes.
- Bil pa je to tudi še čas preganjanja čarovnic, kot pripoveduje Tavčar v romanu *Visoška kronika*. (Pisatelj slika dobo od 1631–1716. Prim.: Marija Jamar, *Spremna beseda in opombe*. Kondor 1962, 213-221.)
- Proti koncu stoletja nastajajo na Slovenskem slovite pridige **Janeza Svetokriškega** (1691-1707). V njih med drugim svari pred Turki, ki v tem času celo oblegajo Dunaj, a pomikali so se skozi naše kraje in jih ropali. (Prim. pripovedko v Möderndorferjevem zapisu.) Takole jih slika pridigar: «...zdaj mi bi ne bili v takoršni nevarnosti inu v žalosti, kakor smo, vedoč, de ta grozovitni naš sovražnik Turk brez vsiga uržuha inu čez vso pravico vleče čez nas s

tristutavžent neusmilenimi Turki ... Kadar v nebesih bi ne bila taista vojska vstala, Lucifer iz lepe nebeške rože bi ne bil ratal ena smrdeča kopriva ...« (J. Svetokriški, 1969: *Pridige. Kondor*, 93.)

- V tem času deluje na Slovenskem **Janez Vajkard Valvasor** (1641-1693), ki objavi *Die Ehre des Herzogthums Krain (Slava vojvodine Kranjske)*, še prej pa izideta *Charta geographica Carinthiae* in *Topographia Archiducatus Carinthiae moderna* – izčrpen opis trgov, mest, samostanov in gradov nadvojvodine Koroške, opremljen z bakrotiski.
- Da si bomo lažje predstavljali duha časa, v katerem je nastajal rokopis v Črni na Kor., osvežimo anekdoto slovitega pridigarja **Abrahama a Sáncta Clára**, ki je proti koncu stol. pridigal na Dunaju in v eni od pridig okrcal Dunajčanke, češ da niso vredne, da jih pes povoha; in ko se je naslednjo nedeljo moral opravičiti, se je še bolj odrezal, ko je zatrdil: »*Dunajske gospe so vredne, da jih pes povoha.*«

Če podatke povežemo, začutimo iz njih dvojnost časa: na eni strani socialno bedo, ki jo zaznamujejo lakota, kuga, vojna in visoke obveznosti

- dajatve kmetov, in na drugi razkošje, pretiravanje in olepševanje v besednem in likovnem izrazu. To je v slogu **barok** in z njim izbruh izrazne (baročne) nabreklosti v človekovem načinu občutenja in izražanja sveta. (Beseda *barocco*, v portugalsščini: neraven kamen; v španščini *barruecco*: biser manjše vrednosti in nepravilne oblike. Prim. *Enciklopedija Leksikografskog zavoda I. Zagreb MCMLV*, 394.)

b) Nastanek BKČ sodi v nakazani družbeno-kulturni kontekst in posredno dokazuje, kako močan je bil protestantizem v naših krajih.

Besedilo je začelo nastajati manj kot pol stoletja po natisu *Dalmatinove Biblije*. O razširjenosti protestantizma na Koroškem pričajo najdbe biblij, shranjene kot dragotine narodovega izročila o jeziku in veri na kmetijah v Podjuni; gradnja cerkve na Uršlji, ki jo je posvetil škof Tomaž Hren l. 1601 in naj bi dokazovala prav to, kako nujno je bilo te kraje znova narediti katoliške, po meri »prave vere«, kot je zapisano v »*Priprošnji*«; da niti ne omenjam znanega primerka baročnega sakralnega objekta v Sloveniji, cerkve na Kronski gori pri Dravogradu, ki je nastajal v tem času.

c) Gospodarske in socialne pobude za nastanek BKČ in njena dokumentarna vrednost

Črna na Koroškem je bila v prikazanem času samostojna župnija dolin pod Peco: Tople, Bistre, Koprivne, Javorja in zgornjega dela doline ob toku reke Meže. Sedanja trasa ceste jo je povezala z ostalimi kraji v dolini šele po letu 1720. Sicer se je komunikacijsko odpirala proti Šoštanju, predvsem pa proti Globasnici in Železni Kapli. (Lednik, 1994: *Mežica 1994*, 59.) Njena samostojnost je bila odločilna za nastanek bratovščine, zakaj »*Osnovne celice stanovske mreže so v vsakdanjem življenju bile župnije,...*« (Koropec, 1985: *Ib.*, 103.)

V bližnji in širši okolici Črne na Koroškem so domovanja mogočnih kmetij, ki so nastajale tudi na nov'nah (te vrste kmetij so imele nižje dajatve ali pa so jih bile oproščene), in zaselkov, bogatih z lesom. Kmetje tod so se znali pritožiti grofu (Koropec, 1985: *Ib.*, 94.), živel pa je v izročilu tudi spomin na upor koroških kmetov v 15. stol., prvi kmečki punt na ozemlju, poseljenem s Slovenci.

- Leta 1622 so v Črni na Koroškem dokumentirane fužine, ki jih l. 1655 uniči poplava, in za sto let zavre razvoj fužinarstva v teh

krajih. (Singer, 1983: Ib., 219-220 in *ES II*, 159.) Nanje ostaja spomin v krajevnem imenu Balos pred Črno ob Meži, kjer je stal v času fužinarstva repač (vodno kladivo).

- Okoli leta 1633 je bila na Koroškem silna lakota, ki je bila posledica turških vpadov in zelo slabih letin. (300 let - *Mežiški rudniki*, 32.)
- Listina iz l. 1665 dovoljuje kopanje svinčevega sijajnika v Črni. (Singer, 1983: Ib., 220.) Zato sledi v 17. in 18. stol. močno poseljevanje.

BKČ ob tabelah, razpredelnicah in seznamih imen in slovenskih priimkov darovalk, podpornic cerkve, npr. *Maria Ossoinza*, *Maria Compreika*, *ali Cosinia in Cossiniza*, in darovalcev, podpornikov - kmetov, ki jih večinoma beleži tudi *Atlas Slovenije*, 1996, kot hišna imena ali kot zemljepisne pojme, vsebuje tudi priprošnjo (molitev). Med zapisanimi priimki so posebne pozornosti vredne ženske oblike le-teh. To poudarjam, ker se zdi, da razumemo in sprejemamo končniška obrazila v priimkih za ženske kot nepomembne jezikovne drobce. A ni tako. Pričajo namreč o jezikovni zavesti in tvornosti naroda in pomenijo važen podatek za zgodovino slovenskega knjižnega jezika. *Margaretha Contschniza* nima enakega pomena kot v rabi in normi utrjena zveza *Končnikova Marjeta*. Trditev potrjuje med drugim primerjava priimka *Cosinia / Cossiniza* v rokopisu iz Črne z zapisom v *Bratovščinski knjigi* iz l. 1763 v Šentanelu, kjer najdemo obliki *Kosna* in *Kosova* (Sušnik, Gerdej, Mikic, 2004, str. 236, 240); o tvorjenju in rabi posebnih oblik za ženske priimke priča tudi opozorilo v turističnem vodniku: T. Sušnik, 1983: *Po Prežihovih Kotljah*, 23. V njem avtor poudarja: »... govorimo: *Mihu* za *Mihev* in *Mihélica*,...« Upravičeno domnevamo, da gre za izpričano slovensko jezikovno dejanje, ki *BKČ* dviga dokumentarno, jezikovno in nacionalno vrednost.

č) Umestitev *BKČ*. Nastanek rokopisov

Bratovščinske knjige so začele nastajati v 11. stol. vzporedno z razvojem in utrjevanjem krščanstva. Vanje so zapisovali tudi ljudska imena romarjev. Zgodovinsko in jezikoslovno pomembni viri so tudi poznejši zapiski, pravila in sezname članov *bratovščin*. Pisani so bili v latinščini, pojavljajo pa se tudi slov. rokopisni prevodi: Gornja Černjeja v dolini Tera 1497 >*Černjejski rokopis*, Kranj 1624, Dolina pri Trstu 1635, Komenda 1660... (Po *ES I*, 358.)

»Do leta 1672, ko je spet izšla slovenska tiskana knjiga, se je ohranilo blizu 50 slovenskih rokopisov... Izmed rokopisov cerkvene vsebine gredo sem pravila raznih bratovščin...« (Zgodovina slovenskega slovstva I. Lj.: SM 1956, 281.)

Podatki na medmrežju kažejo, da hrani Pokrajinski arhiv Koper »*gradivo šestnajstih koprskih bratovščin*,...«

3. Objavljeni deli »*Knjige*« v zbiranki

a) V **zbiranki** so na notranji strani čitljiva imena naslednjih župnikov, ki so v »*Knjigo*« zapisovali. Na fotokopiji rokopisa je to list 112: *Martinus, Achatius, Georgius, Sebastianus, Antonius, Clemens, Cristophorus, Adamus, Andrei Milo(?)*, *Georgiy Hausser, Gregoriy Nachtigal, Mathey T ...(?)*, zatem nečitljivo.

b) Vzporedni stolpec vsebuje **priimke / domača imena kmetov**, ki so razberljivi: *Erhart Mateus cum uxore, Steffan (?) cum uxore, Mathia Pukel cum uxore, Valenti Tevz, Tobia Naievník cum uxore, Ulrich Stane cum ux.*, *Peter in Martin v Topli, Urban Schuester, Miclaus Schumach cum ux.*, *Janshe Vesselko cum ux.*, , *Steffan Wrizman, Martin Schumeu cum ux.*, *Michel – Cristoph Conzhnik cum. ux.* Zapisani so še trije priimki, v kopiji nečitljivi. Izstopijo slovenski priimki v latinskem sobesedilu: *Valenti Tevz, (Ulrich) Stane, (Miklaus) Schumach, Naievník*, (ali kar z

imenoma poimenovana *Peter in Martin v Topli*). Priimki / domača imena *Wrizman, Pukel, Schuester in Schumel* so po izvoru nemški, a glasovno v rabi že takrat poslovenjeni, prirejeni slovensko govorečemu okolju, in zato slovenski. Tudi tako poslovenjene prevzete besede iz avstrijske nemščine pričajo o več stoletni rabi slovenščine v krajih pod Peco pred nastankom BKČ.

c) »Priprošnja«

V »Priprošnji«, ki je osrednje besedilo zgibanke, beremo stavek:

»... mi tebe prosSimo, de bi ti Hotel nashe farre mashnike, Shtiftarje inu Shtiftarze kateri so maihenu ali veliku leti Boshij veshi pomagali, kateri So Se vueni praui veri iz tega sueta lozhilli ... gor hotel pustit priti inu s tabo se vekomaj veseliti.«

Poudarimo, da je besedilo del sporočilne celote BKČ, v katerem župnik prosi v imenu podpornikov(-ic), » Stiftariz« in »Stifftarjev«, navedenih poimensko v večjem delu »Knjige«. (Op.: štiftarji so se zavzemali za podporo in obnovo cerkva - prim. SSKJ IV, 1110 – v času protestantizma.) Pomembno je utrditi zavest tudi o tem, da je priprošnja oblika poročanega govora in je nemara tudi to bil eden od razlogov, da je zapisana v slovenščini.

O smotrnosti darov naj bi Najvišjega prepričala tudi zapisana priprošnja (molitev), oblikovana v **baročnem slogu**, v katerem izstopijo prvine govornega jezika, polnega leporečja in ukrasnih pridevkov, značilnih za ta slog.

c1) Jezik in slog »Priprošnje«

Besedilo obsega tri zapleteno zgrajene večstavčne povedi. Prva se začne s stavkom:

»Zheshene inu potroshtene bodite vse verne duschize katerih telessa tukai na le tem sheygnonim brittofu pozhivajo, ...« Začetek v slovenščini zapisane priprošnje (molitve) izpričuje naslednje lastnosti baročnega jezikovnega izražanja in sloga.

- Na glasoslovni ravnini učinkujejo danes starinsko (morda po narečnem izgovoru) zapisani samoglasniki v pridevniki, prevzetih iz nemščine, »potroshtene« in »sheygnanim«.
- Pokojniki so omenjeni z zavito in nabreklo frazo, ki njihovo razmerje do življenja in sveta opisuje posredno: »vse verne dushize katerih telesSa tukai na le tem sheygnonim brittofu pozhivajo, ...«
- Na besedni ravnini izstopi ljubkovalno poimenovanje rajnih z manjšalnico »dushize« in zgolj glasovno poslovenjeni besedni zvezi »sheygnonim brittofu«. Slovar, M. Pleteršnik I, 62: der Friedhof. SSKJ I, 208, uvršča besedo »brittof« kot nižje pogovorno, enako kakor pridevnik »sheygnonim«. Pleteršnik II, 955: ssegnen, medtem ko jo SSKJ V, 982, prišteva med pogovorno besedišče. Enaka ugotovitev velja za pridevnik »potroshtene«, ki jo SSKJ III, 915, označi danes kot nižje pogovorno besedo za *potolažiti*; medtem ko ob samostalniku »leben« zapisovalec zapiše tudi slovensko besedo v zvezi »po letim lebnu oli shiulenu« in tako uporabi slovensko besedo kot enakovredno nemški.
- Na skladenjski ravnini je opazen besedni red, ki po nemškem zgledu stavi glagol na konec stavka in tako ustvari poseben ritem v celotni, večstopenjsko zloženi povedi. Sklonsko ujemanje pridevnika s samostalnikom je starinsko, podobno kot pri protestantskih piscih, kjer razločevanje med mestnikom in

orodnikom ni dosledno (npr. »v *le-tim životu*«. Trubar, 1975: *Slovenska cerkovna ordninga. Kondor*, 30.)

- Na vsebinsko-pomenski ravnini preseneti posredni govor živim darovalcem skozi pokojnike »*katerih telesSa tukai na le tem sheygnonim Brittofu pozhivaio*«. Opazen je slogovni okras, s katerim pisec poudarja, da gre zgolj za prehodno stanje v življenju teh »*dušic*«.

c2) Poved se nadaljuje: »... *sin, kateri je sanashiga Svelizharja voljo na ta svet pershel, inu od te kraleve shiste Divize Marie roijen bil inu naS ie skuzi svojo roshenfarbano drago sveto krij na ssnaminu svetiga krisha odreshel, ...*«

- Ti trije stavki »*Priprošnje*«, ki so še zmeraj nedokončano nadaljevanje prve povedi, izstopijo najprej z besednim redom: glagoli »*pershel*«, »*roijen bil*« in »*odreshel*« so zadnje besede v stavkih; s kopičenjem pridevnikov, ki so največkrat rabljeni kot ukrasni pridevek.
- V zvezi z zamenjanim besednim redom »*sanashiga Svelizharja voljo*« učinkuje privzdignjeno in svečano samostalnik »*volja*«, ki bi ga v sodobnem izrazu spremenili v nevtralno predložno zvezo »zaradi našega zveličarja«.
- Posebno slovesen in baročno nabrekel je drugi stavek z zvezo v trpniku »*od te kraleve shiste Divize Marie*«, ki izpostavi zvezo Devica Marija z ukrasnima pridevkoma »*kraleve shiste*« in ju poudari še s kazalnim zaimkom »*od te*«.
- Pozornosti vredna je nenavadno zložena besedna zveza tretjega stavka »*skuzi svojo roshenfarbano drago sveto krij*«. Metafora je estetsko prepričljiv zgled baročnega izražanja. Samostalnik »*kri*« je obložen kar s tremi ukrasnimi pridevki. Če zveza govori o krvi -in

to zveličarjevi-, je razumljivo, da je sveta, draga, sploh pa rdeča. Z nenavadno govornjo zloženko »*roshenfarbano*« (Znano še v zvezah rožni cvet, rožno rdeč, rožno bel; roženkranc, roženkravt; roženvenski, *SSKJ IV*, 548.) je pisec / govorec želel ustvariti čim bolj živo predstavo o zveličarju in ga ljudem tako približati. Prislov »*roshen*« je sopomenka za rožno rdečo vrtnično barvo. Glasovno poslovenjen nemški pridevnik »*farban*« v današnji slovenščini ohranja v nižje pogovornem jeziku pomen »nalagan, prevaran«, kot ga določi *SSKJ I*, 616, v tej zvezi pomeni barvo.

c3) Jezikovno-slogovni poudarki »*Priprošnje*«

Zapisano sporočilo sooblikuje predstave o nas samih in tudi našem času. Besede, rabljene v izbranem zapisu, so del našega jezikovnega spomina in s tem naše duhovne podobe.

Besedilo je oblikovano v slovenščini, ki tudi v zapisu ohranja lastnosti govornega knjižnega jezika, podobnega izrazu v pridigah Janeza Svetokriškega iz Vipavske doline ob koncu 17. stol. Na Koroškem v Mežiški dolini nimamo »svojega« *Svetega priročnika*, imamo le baročno priprošnjo (molitev) in z zapisom izpričane priimke / domača imena slovenskih kmetov (verjetno tudi obrtnikov, uradnikov ... npr. nadgozdar Šepul je imenovan v listinah) in njihovih žena (naših prednikov), v imenu katerih je bila prošnja izrečena Najvišjemu, zapisana in vključena v latinsko besedilo kot enakovreden jezikovni izraz Slovencev.

Besedišče v baročno oblikovani »*Priprošnji*« je slovensko, ne narečno, vmes je nekaj prevzetih besed takratne avstrijske različice nemščine, ki so glasovno poslovenjene (potroštene, roženfarbano, žegen, martra, britof, fara, štiftar, štiftarica, shlahta, leben).

Glede na prostor, čas in rabo pomenijo te vrste prevzetih besed v današnji slovenščini prvino najnižje plasti govornega jezika, če niso rabljene v

estetski sporočilni funkciji kot slogovno izrazno sredstvo v umetnostnem besedilu.

4. Imena in priimki v Črnjanskem rokopisu

Zgled seznamov, tabel imen in priimkov darovalcev ter podpornikov je razviden tudi iz zgibanke, sicer pa je to najobsežnejši in najpomembnejši del »*Knjige*«. Obsega več kot sto strani.

a) Navajam imena in priimke, ki so objavljeni v: J. Mrdavšič, *Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici* (1988). Avtor jih je sprejel iz tabel in seznamov v *BKČ*. Ob njih navaja letnico 1633. Moj pregled ne vključuje vseh zapisanih imen in priimkov v rokopisu, ker le-ta še ni v celoti objavljen in raziskan. Pozornost sem posvetila predvsem tistim priimkom, ki imajo navedeno tudi žensko obliko. Upoštevala sem njihovo navedbo v *Atlasu Slovenije*, 1996, (AS) in *Slovenskem pravopisu*, 2001, (SP), ker predvsem zapisani priimki in imena (krajevna in domača imena) v aktualnih priročnikih knjižnega jezika izpričujejo slovenski pomen *BKČ* iz let 1633-1707, in rokopis dvigajo na raven nacionalnega zgodovinskega, jezikovnega in literarnega dokumenta. S priimki / domačimi in krajevnimi imeni in z njihovimi nosilci se še danes ohranjata pisno izpričani rodovna in jezikovno-časovna vez med Črnjani na Koroškem v 17. stol. in vseslovensko narodnostno skupnostjo ter njihovo ozemeljsko pripadnostjo v našem času. Medtem ko v »*Priprošnji*« ne najdemo sledi narečja, so nekatera končniška obrazila za ženske oblike priimkov narečna.

b) Priimki / domača imena, zapisani v BKČ, vključeni v Mrdavšičev seznam, ter navedeni v AS in SP:

- »*Bisternik, Bisternik. AS 61/C1: Podpeca. 'Wisternig' in 'Wisterniza'«*
- »*Borovčnik. 'Pauli Worouznigg' in 'Vrsula Worouzhniza'«*
- »*Božič. AS 61/C1: Črna. 'Woschizh –' in 'Woshizka'«.* Prim.: SP, 382: Božič, ... Božička
- »*Brinovec. 'Barbara Wrinovka'«.* SP 392: brinovec .../žganje/, brinovka /ptič/
- »*Burjak. AS 61/A1: Topla. 'Wuriak' in 'Wuriakoviza'«*
- »*Cvelber/Cvelbar. AS, 61/B1: Pristava. 'Zwelffer' in 'Zwelferica'«*
- »*Čemernik/Čemerje. AS, 62/B1: Pod Uršljo. 'Zshemernik' in 'Tschemerniza'«.* SP, 426: čemernež, ..., čemernica ...
- »*Dretnik. AS, 62/A1: Jazbina. 'Simon Drietnikh' in Vrsa Drietniza'«*
- »*Fajmut. AS, 61/A1: Topla. 'Mathia Feimut' in 'Feimutka'«*
- »*Florin. AS, 61/A1: Topla. 'Hansa Florin u Topli' in 'Florinka'«*
- »*Gobičnik. 'Gobizhniza'«.* SP, 601: Gobec, ...; gobičast ... oblika.
- »*Godec. AS, 61/C2: Pudgarsko. 'Godez' in 'Godezhina'«.* Prim. SP, ib.: Godec, ... Godčevka
- »*Gutovnik, Gotovnik. AS, 62/B2: Javorje. 'Gutouniza'«*
- »*Hlevnik/Hlivnik. AS, 62/A1: Javorje. 'Hleunigk' in 'Hleuniza'«*
- »*Hlipovčnik/Hlipovec. AS, 61/C2: Bistra. 'Hlipouzchnik' in 'Hlipouzhniza'«*
- »*Hober. 'Hober' in 'Hobroviza'«*
- »*Hudej/Hudi. 'Lucas Hudei' in 'Martha Hudeika'«*
- »*Igrc/Igrče/Igrčevo. AS, 61/C1: Podpeca. '1692 : Jegrezhiza' in Jegertschiza'«*
- »*Jekl/Jekel. AS, 60/C1: Koprivna. 'Georgius Jekell' in 'Alenka Jakelinka'«*
- »*Jesenik. 'Jessenik' in 'Jesseniza'«*
- »*Karničnik/Krničnik. AS, 62/B1: Pod Uršljo. 'Andrei Kernitschnig' in 'Karnitschniza'«*

- »*Kavnik*. AS, 62/B1: Javorje. '*Kauniza*'«
- »*Klocar*. '*Thomas Clozer*' in '*Clara Klozariza*'«
- »*Knez*. AS, 61/A2: Bistra. '*Kness*' in '*Knessiza*'«. SP, 756: *Knez*, os.i.; *Knezovka*.
- »*Kogelnik*. AS, 61/C1: Črna. '*Kogalnik*' in '*Kogelniza*'«. SP, 759: *Kog*, zem. i. ... *Kogovčan*, *Kogovčanka*... *Kogovšek* ...
- »*Koler*. '*Juri Koller*' in '*Marina Kolleriza*'«. SP, 761: *Kolar*, oseb. i.; *Kolarka*, ž. os. i.
- »*Komprej*. AS, 62/B2: Javorje. '*Comprey*' in '*Maria Compreika*'«
- »*Končnik*. AS, 61/A1: Topla. '*Contschnik*' in '*Contschniza*'«
- »*Kordež*. AS, 61/A1: Topla. '*Cordesch*' in '*Cordeshiza*'«
- »*Kos*. AS, 60/C1: Koprivna. '*Peter Koss*' in '*Cosinia*', '*Cossiniza*'«. SP, 780: *Kos*, ...os. i.; *Kosovka* ž, oseb. i., ljud.
- »*Kranc*. AS, 61/C2: Pudgarsko. '*Paule Krainz*' in '*Kranizka*'«
- »*Kraut/Kravt*. '*Mathias Kraut* in *Catra Krautinja*'«
- »*Kuhel*. '*Kohel*' in '*Kuhlinza*'«
- »*Kumer/Kumr*. AS, 60/C1: Koprivna. '*Juri Cummer*' in '*Cumrinia*'«. SP, 801: *Kumer*, oseb. i.; *Kumrovka* ž, oseb. i., ljud.
- »*Lampret*. '*Lucas Lamprecht*' in '*Marinka Lamprezhiza*'«. SP, 809: *Lampret*, ... oseb. i.; *Lampretovka* ... ž, oseb. i.
- »*Maligi/Maligij/Maligej*. AS, 62/A2: Javorje. '*Maligvij* in *Maligoj*' in '*Maligoiza*'«
- »*Matvoz*. AS, 61/C1: Črna. '*Mattwos*', '*Matvuos*' in '*Matwosiza*'«
- »*Mihev*. AS, 61/B1: Podpeca. '*Michell*', '*Mihel pod Peco*' in '*Micheliza*'«
- »*Mlinar/Mlinarsko*. '*Mlinar*' in '*Mlinarza*'«. SP, 875: *Mlinar*, oseb. i.; *Mlinarica* ž, oseb. i.
- »*Mrak*. '*Mrak*' in '*Mrakuiza*'«. SP, 886: *Mrak*, oseb. i.; *Mrakovka* ž, oseb. i.
- »*Mravlak/Mravlija*. AS, 61/A1: Koprivna. '*Juri Mraulak*' in '*Mraulakhina*' in '*Mrauliza*'«

- »*Mrdavs.* AS, 62/A1: Javorje. 'Matheus Merdaus' in 'Merdauska'«
- »*Mušenik/Mošeničnik.* AS, 61/C1: Mušenik. 'Pangraz Mushenik' in 'Casper Moshenik' – 'Marina Musceniza' in 'Neška Musheniza'«
- »*Nagornik/Nagernik.* 'Nagornik' in 'Nagorniza'«
- »*Najbrž.* AS, 61/B1: Podpeca. 'Lucas Neibersch' in 'Maria Naeiberschiza'«
- »*Najevnik/Najovnik.* AS, 61/C2: Ludranski vrh. 'Primos Najemnigg' in 'Naiemniza'«
- »*Navršnik/Naveršnik.* AS, 61/C1: Podpeca. 'Nauerschneg' in 'Naverschniza'«. SP, 929: navrh nepravi predl. z rod. mestov. prostor.
- »*Osojnik.* AS, 61/B2: Bistra. 'Hanshe Ossoinigg' in 'Maria Ossoinza'«
- »*Pecnik.* 'Pieznik', 'Peznik' in 'Pezniza'«
- »*Permanšek.* AS, 62/A2: Ludranski vrh. 'Permanschek' in 'Permanschag' in 'Permanshiza'«
- »*Petek.* AS, 61/C1: Podpeca. 'Petik' in 'Petkoviza'«. SP, 1094: *Petek, oseb. i.; Petkovka ž, oseb. i.*
- »*Pik (v Javorju), Pikovo (v Podpeci), Piko (v Črni).* AS, 61/C1: Podpeca. 'Piko' in 'Pikoviza'«
- »*Pistotnik.* AS, 61/B2: Bistra. 'Pustottnig' in 'Maria Pustottnza'«
- »*Plaznik.* AS, 61/B2: Bistra. 'Plasnik' in 'Plasniza'«
- »*Podbršnik/Podvršnik.* AS, 61/C2: Ludranski vrh. 'Poduerschnig' in 'Podwerschniza'«
- »*Podkrižnik.* AS, 62/A2: Javorje. 'Pot Kreshnik' in 'Podkerschnig' in 'Podkrischniza'«
- »*Podovšovnik/Podolševnik.* AS, 60/C2: Podolševa. 'Podoushounig' in 'Podoushouniza'«. SP, 1037: *Olševa ...*
- »*Pudgar.* AS, 61/C2: Pudgarsko. 'Pudgar' in 'Pudgarza'«
- »*Rezman.* AS, 61/C2: Črna. 'Thomas Resman' in 'Elizabetha Resmaniza'«

»*Robnik*. AS, 60/C2, Podolševa. 'Laurenti *Robnik*', '*Robniza*'«. SP, 1372: Robnik ..., Robnica ...

»*Smrečnik*. '*Smrezhnig*' in '*Smrezhnza*'«

»*Srebre*. AS, 62/A1: Javorje. 'Leonard *Srebre*' in '*Srebreciza*'«. SP, 1482: srebrc /žival s srebrnkasto dlako/

»*Stane*. AS, 61/C2: Ludranski vrh. 'Mathia *Stanne*' in '*Spella Stanetshiza*'«. SP, 1486: Stane ... Stana ... oseb. i.

»*Šepul*. AS, 61/B2: Črna. '*Schepul*' in '*Katharina Schepuliza*'«

»*Štrcel*. 'Blasi *Sterzell*' in '*Marina Sterzlinka*'«. SP, 1541: štrcelj.

»*Štoparjevo*. *Stopar*. AS, 61/B1: Podpeca. '*Stopar*' in '*Ursula Stopariza*'«. SP, 1496: Stopar ... oseb. i., Stoparica ... ž, oseb. i.

»*Šumel / Šumev*. AS, 61/A2: Koprivna. 'Juri *Schumell*' in '*Schumelka*'«

»*Terče*. '*Alexi Terzhei*', '*Tertschiza*' in '*Tersheriza*'«

»*Verdel*. *Verdev*. AS, 60/C1: Koprivna. 'Mathia *Wardell*' in '*Wardeliza*'«

»*Vresk*. AS, 61/C2: Pudgarsko. '*Jera Vriskaviza*'«

»*Žačen*. AS, 61/C1: Podpeca. '*Jerne Satschen*' in '*Sachchenka*'«.

c) Ugotovitve

- **Imena in priimki / domača imena so slovenski.** Izjema je v tem gradivu priimek *Ratih/Ratoh*. V BKČ je zapisan: »Thomas *Rattich*« in »Josepha *Röttich*.
- **Med slovenskimi priimki / domačimi imeni so nekateri glasovno prirejeni večinoma po nemških izrazih.** Takšni priimki so: *Wrizman, Zwelffer, Cummer, Feimut, Gutounik, Hober, Klaus, Clozer, Kraut, Ressman, Schumell, Terzhei, Wardell, Satschen* ...
- **V BKČ so zapisani naslednji priimki / domača imena za moške in ženske, ki jih vsebuje tudi SP, 2001:**
Božič – Božička (382), *Mlinar – Mlinar(i)ca* (875), *Robnik – Robnica* (1372) in *Stopar – Stoparica* (1496). Naj poudarim: šele SP 2001 uvaja v knjižno normo slovenske ljudske oblike ženskih

priimkov (ne pa tudi domačih imen), ki se jih je držal slabšalni pomen. Doslej se je knjižna raba opirala le na slovansko končniško obrazilo za ženske oblike priimkov: Stoparjeva, Robnikova, Mlinarjeva, ... ki poudarjeno izražajo svojino, lastnino, pripadnost.

- **Od sedanje oblike in rabe, normativno določene s sodobnim SP, 2001, odstopajo naslednje (narečne) oblike ženskih priimkov, zapisanih v BKČ:**

Godec – Godezhina: SP, 601: Godec – Godčevka

Jessenik – Jesseniza: SP, 720: Jesenko ...

Kness – Knessiza: SP, 756: Knez – Knezovka

Kogalnik – Kogelniza: SP, 759: Kog, zem. i., Kogovčan, Kogovčanka, ... Kogovšek ...

Peter Koss in Cosinia in Cossiniza: SP, 780: Kos, ... Kosovka ...

Krainz in Kranizka: SP, 786: Kranjc – Kranjčevka ...

Juri Cummer in Cumrinia: SP, 801: Kumer – Kumrovka ...

Lukas Lamprecht in Marinka Lamprezhiza: SP, 809: Lampret – Lampretovka ...

Mrak in Mrakuiza: SP, 886: Mrak – Mrakovka ...

Petik in Petkoviza: SP, 1094: Petek – Petkovka ...

Aktualne oblike ženskih priimkov, normativno določene s SP, so izpeljane s končniškim obrazilom *-ovka*, medtem ko imajo v BKČ končniška obrazila *-inia, -iza, -(ič/in)ka*.

- **Slovenski priimki, za katere pozna SP le občna imena in osnovno obliko pridevnika (Razumljivo, saj SP ni pregled slovenskih priimkov in njihovih možnih oblik!), so:**

Barbara Wrinovka: SP, 392: brinovka /ptič/

Wuriak in Wuriakoviza: SP, 399: burja ...

Zshemernik in Tscherniza: SP, 426: čemernež – čemernica ...

Gobizhniza: SP, 601: Gobec ..., gobičast ...

Hleunigk in *Hleuniza*, *SP*: 645: hlev ..., hlevar, -ica ..., hleven ...

Hlipouzchnik in *Hlipouzhniza*: *SP*, 645: hlipavica ...

Lucas *Hudei* in Martha *Hudeika*: *SP*, 654: hud ...

Georgius *Jekell* in Alenka *Jakelinka*: *SP*, 718: jeklen, ... jeklo, ...

Kauniza: *SP*, 730: kalen, ... kalno ...

Juri *Mraulak* in *Mraulakhina* in *Mrauliza*: *SP*, 887: mravlja (-ica)

Nauerschneg in *Naverschniza*: *SP*, 929: navrh ...

Hanshe *Ossoinigg* in Maria *Ossoinza*: *SP*, 1057: osojen ...

Plasnik in *Plasniza*: *SP*, 1107: plaz(nica) ...

Poduerschnig in *Podwerschniza*: *SP*, 1679: vršen ...

Pot Kreshnik in *Podkerschnig* in *Podkrischniza*: *SP*, 1122: podkrižati ...

Smrezhnig in *Smrezhnza*: *SP*, 1448: smrečen ... redk.

Leonard *Srebre* in *Srebreciza*: *SP*, 1482: srebrc /žival s srebrnkasto dlako/ ...

- **Izpeljava ženskih oblik priimkov v BKČ v primerjavi s knjižno normo kaže na odstopanja.**

Do le-tega prihaja v večini primerov, razen v izpeljavah že navedenih priimkov: *Božička*, *Mlinar(i)ca*, *Robnica* in *Stoparica*.

Knjižna raba, *SP*:

Ljudska, narečna raba in *KBOČ*:

Godčevka

Godezhina

Petkovka

Petkoviza

Lampretovka

Lamprezhiza

Kosovka

Cosinia

Kumrovka

Cumrinia.

Pozornosti vredna je tudi primerjava med knjižno normo za ime *Kranjčevka*, medtem ko ima rokopis obliko *Kranizka*.

Oblike za ženska imena so v *BKČ* starejše, predvsem pa izrazite s svojo sporočilno vrednostjo. Ženskih oseb ne označijo s svojilno obliko ali izpeljanko iz nje pri priimkih za moške –*ova* (npr. Božič-eva, Božič-evka, a tudi Božička, kot je že v *BKČ* - *Woshizka*), in na ženski poudarijo njeno osebnostno samostojnost; morda so tudi starejše, vsekakor pa žive v narečju še danes kot navedene izpeljanke. Bodoča raziskava naj osvetli tudi to vprašanje.

5. Zaključek

Tristo let mineva od časa, ko so bili vpisani zadnji darovi, dajatve in priimki darovalcev ter podpornikov katoliške obnove v Črni na Koroškem in njeni širši okolici.

V čast in ponos si smemo šteti, da je naš košček domovine obdržal navezo z dogajanjem in duhom časa – baročnega sloga - v osrednji Sloveniji pred stoletji ter zapustil opazno kulturno in civilizacijsko sled v razvoju slovenskega naroda.

Ni vseeno, da v sodobnem *Atlasu Slovenije* moremo najti dve tretjini priimkov / domačih in krajevnih imen v Črni na Koroškem in njeni širši okolici, saj najbolj neposredno izpričujejo zvezo med jezikom naroda in zemljo, ki jih preživlja in jim je prostor dóma; tudi ni nepomembno, da ženske oblike priimkov, ki jih navaja *BKČ* –*Božička*, *Mlinarica*, *Robnica*, *Stoparica*-, uvaja *SP*, 2001, kot primere splošno slovenskih ljudskih poimenovanj, ki doslej niso bile uvedene v knjižno normo; tudi ni nepomembno, da je slovenščina v »*Pripročnji*« primerljiva s slovenščino v pridigah J. Svetokriškega, takrat najuglednejšega slovenskega avtorja.

Če skozi te podatke pogledamo na zgodovino Mežiške doline, moremo ugotoviti, da ni slovensko obrobje. Po analogiji s poimenovanji

podobnih dokumentov drugod v Sloveniji, smemo tudi *Bratovščinsko knjigo iz Črne na Koroškem (1633-1707)* imenovati *Črnjanski rokopis*.

*Letnica 1707 označuje zadnji vpis dajatev pri darovalcih: Gregorij Wissternik, Joanis Ossoinik, Juri Klaus, +Oswald Woshitsch, Georgij Plasnigg, Jacob Satshen.

Viri in literatura

Rokopis: *Liber Fraternitatis B. M.V. / S. Osbaldi/ in Suorcenpach j.6.33*. Domoznanski oddelek Koroške osrednje knjižnice na Ravnah na Kor.

Glavan, M. 2005: Slovenska *Biblija* v Schulpforti. V: *Stati inu obstati*. Revija za vprašanja protestantizma, 1-2/05, 63-71.

Gottschalk, L. 1974: *Zgodovina človeštva IV/2*. Ljubljana: DZS

Kmecl. M., 2005: Še en zapis o Trubarjevem utemeljevanju slovenščine. V: *Stati inu obstati*. Revija za vprašanja protestantizma, 1-2/05, 9-12.

Koropec, J. 1985: *Mi smo tu*. Maribor: ZO Maribor, 94, 103.

Lednik, Š. 1994: *Mežica 1994. O podobi in preteklosti kraja ob njegovi 840-letnici*. Mežica: samozaložba 1994, 36-37, 59.

Medved, J. 1967: *Mežiška dolina. Socialnogeografski razvoj zadnjih sto let*. Ljubljana: MK, 1967. Fotografija 1, Priloge: Votlica ob Mučevem prelomu.

Möderndorfer, V. 1974 : *Koroške pripovedke*. Ljubljana: MK. *Moja knjižnica*, 1972.

Möderndorfer, V. 1994. *Koroške pripovedke*. Celovec: Drava.

Mrdavšič, J. 1988: *Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici*. Ravne na Koroškem: Kulturna skupnost.

Pogačnik, J. 1986: Kulturološki model reformacije v jugovzhodni Evropi. Str. 75-91. V: *Obdobja. 16. stol. v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Znanstveni inštitut FF.

Singer, S. 1983: *Kultur und Kirchengeschichte des Jauntales*. Klagenfurt: Cristlicher Kulturverbund, Krščanska kulturna zveza 1983, 219-220.

Sušnik, T. 1983: *Po Prežihovih Kotljah*. Ravne na Kor., 23.

Sušnik, T., Gerdej, M., Mikic, M. 2004: *Šentanel. Kraj in ljudje*. Ur. M. Mikic. Prevalje: Kulturno društvo Mohorjan, 236, 240.

Svetokriški, J. 1969: *Pridige. Kondor*. Ljubljana: MK, 93.

Tavčar, I. 1962: *Visoška kronika. Kondor*. Marija Jamar, *Spremna beseda in opombe*. Ljubljana: MK, 213-221.

Trubar, P. 1975: *Slovenska cerkvena ordninga. Kondor*. Ljubljana: MK, 30.

Zgodovina slovenskega slovstva I. Ljubljana: SM 1956, 281.

Uporabljeni priročniki:

Atlas Slovenije. Ljubljana: MK 1996.

Enciklopedija Leksikografskog zavoda. Zagreb MCMLV, 394.

Enciklopedija Slovenije I, II. Ljubljana: MK 1987, 358; 1988, 159.

Pleteršnik, M. 1974: *Slovensko-nemški slovar I-II*. Reproducirani ponatis. Ljubljana: CZ.

Slovar slovenskega knjižnega jezika I-V. Ljubljana: SAZU in DZS 1970-1991.

Slovenski pravopis. Ljubljana: SAZU 2001.

Toporišič, J. 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: CZ.

Marija Irma Vačun Kolar